

Νομίζω πως την ιδέα ενός κώδικα τιμής μπορούμε να τη δούμε σε πάρα πολλά επίπεδα. Υπάρχει προφανώς ένας κεντρικός πυρήνας, ο οποίος συζητιέται πάρα πολύ τώρα, που έχει να κάνει με την άσκηση εξουσίας, τις σχέσεις εντός του θεσμού, μεταξύ των ανθρώπων που συμμετέχουν σε προγράμματα και τα λοιπά. Εκεί θα έλεγα ότι το ελάχιστο, το επίπεδο μηδέν, ας πούμε, ενός τέτοιου κώδικα, είναι να μην υπάρχει βία, να μην υπάρχει κατάχρηση εξουσίας, να μην υπάρχει οποιαδήποτε έκφραση η οποία βασίζεται σε οποιοδήποτε είδος αποκλεισμού ή bias ή οτιδήποτε τέτοιο. Αυτά είναι πράγματα τα οποία σε πολλούς θεσμούς, ειδικά στην Ελλάδα, δεν έχουμε εφαρμόσει ακόμα, αλλά θεωρώ ότι είναι πραγματικά το επίπεδο μηδέν από το οποίο ξεκινάει κανείς. Και βεβαίως η ύπαρξη ενός τέτοιου κώδικα τιμής προϋποθέτει επίσης και μηχανισμούς που θα διαχειριστούν τυχόν παραβιάσεις του κώδικα, όπου εκεί και πάλι πρέπει να υπάρχει μια ανεξαρτησία, μια ουδετερότητα και ούτω καθεξής. Πέραν τούτου, όμως, νομίζω ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται εντός ενός θεσμού, μεταξύ των ανθρώπων που εργάζονται, ή με τους ανθρώπους που είναι εκτός θεσμού, αλλά που συνεργάζονται με τον θεσμό, έχουνε πάρα πολλά άλλα επίπεδα. Και θα μπορούσε κανείς να φανταστεί προδιαγραφές σε άλλο επίπεδο, όχι τόσο κανονιστικό όσο στην ιδεολογία, αν μπορώ να πω, του τι είναι αυτές οι σχέσεις και του πώς ένας θεσμός ο οποίος μπορεί να έχει μια άλφα βαρύτητα, μια άλφα εξουσία σε έναν χώρο πολιτιστικό, για παράδειγμα, πώς διαχειρίζεται αυτή την εξουσία στις συνεργασίες με ανθρώπους που είναι εκτός του θεσμού.

Για παράδειγμα, μπορεί κανείς μέσα από έναν θεσμό να επιθυμεί συνεργασία με μια κοινότητα στον χώρο όπου βρίσκεται ο θεσμός. Αυτή η κοινότητα ενδεχομένως να είναι ευάλωτη. Πώς εξασφαλίζει ο θεσμός ότι η συνεργασία με αυτή την κοινότητα δεν θα είναι σχέση εκμετάλλευσης, ενδεχομένως με άριστες και αγαθές προθέσεις, αλλά θα είναι μια σχέση που θα πηγαίνει πραγματικά και στις δύο κατευθύνσεις; Δηλαδή πώς αυτή η συνεργασία θα εξασφαλίσει και ένα όφελος, με κάποια έννοια, για την κοινότητα που συνεργάζεται με τον θεσμό. Πώς δεν θα είναι, για παράδειγμα, ένα όχημα προβολής του θεσμού και θα είναι πραγματικά μια ουσιαστική συνεργασία, μια συνέργεια, που θα αφήσει και στους δύο κάτι – ό,τι είναι αυτό, εξαρτάται προφανώς από τη μορφή της συνεργασίας.

Και αυτός είναι ένας κώδικας τιμής σε σχέση με τις συνεργασίες. Και είναι πιο δύσκολο να τον ορίσεις, διότι δεν είναι ότι υπάρχουν κάποια πολύ βασικά κατανοητά επίπεδα στα οποία θα κινηθείς, αλλά χρειάζεται μια ευαισθησία και κυρίως μια διάθεση να αντιμετωπίσεις τις συνεργασίες μέσα από ένα τέτοιο πρίσμα. Παράλληλα, μπορεί κανείς να πει ότι ένας κώδικας τιμής αφορά και την καλλιτεχνική δημιουργία και την έννοια της επιτυχίας, για παράδειγμα. Ή το τι αναμένεις από μια δημιουργική διαδικασία. Το κατά πόσον ένας θεσμός όχι επιβάλλει αλλά αναμένει μέσα στην παραγωγική διαδικασία, η οποία πάντοτε σκοπεύει σε κάποιο αποτέλεσμα, πόση ελευθερία έχει ο καλλιτέχνης μέσα σε αυτήν τη ροή παραγωγής να αποτύχει, για παράδειγμα, ή να πειραματιστεί με κάτι το οποίο μπορεί να ξεφύγει από αυτό που ήταν αναμενόμενο, γιατί η δημιουργική διαδικασία δεν ξέρεις ακριβώς πού θα σε βγάλει. Και αυτά είναι πράγματα που πρέπει να οριστούν, να είναι κατανοητά, κι αυτά είναι ίσως πιο δύσκολο να κωδικοποιηθούν από τον απλό κώδικα δεοντολογίας που αναφέραμε στην αρχή.

Νομίζω ότι, αν ένας θεσμός είχε ένα τέτοιο ξεκάθαρο πλαίσιο, πολυεπίπεδο, όπως αναφέραμε τώρα, διαχείρισης των συνεργασιών και των σχέσεων, θα δημιουργούσε ενδεχομένως ένα πιο ανοιχτό, πιο χαλαρό περιβάλλον για τις οποιεσδήποτε συνεργασίες προκύπτουν μέσα από τη λειτουργία και τον

προγραμματισμό του. Διότι θα το έχει επεξεργαστεί κανείς και από τις δύο πλευρές. Και από την πλευρά του θεσμού, του φορέα, και από την πλευρά του συνεργάτη, θα το έχουν επεξεργαστεί, δεν θα υπάρχει υπονοούμενο. Θα είναι κάτι το οποίο θα έχει λεχθεί και θα ξέρει κανείς σε ποιο περιβάλλον, σε ποιο πλαίσιο κινείται. Αυτό νομίζω ότι μόνο θετικό μπορεί να είναι και για τις δύο πλευρές.

[...] Είναι προφανώς μια σχέση η οποία είναι παντού και σε όλα τα επίπεδα καθοριστική. Με δύο πολύ διαφορετικά πεδία ή δύο διαφορετικά άκρα, κατά κάποιον τρόπο. Ο δημόσιος τομέας έχει κάποιες ιδιαιτερότητες που με τίποτα δεν μπορεί να έχει ο ιδιωτικός τομέας και κάποια επίπεδα που βεβαίως μπορεί να είναι κοινά. Για παράδειγμα, μόνο το δημόσιο νομοθετεί, μόνο το δημόσιο, με την ευρεία έννοια, έχει το δικαίωμα χρήσης βίας. Ο ιδιωτικός τομέας δεν έχει αυτές τις λειτουργίες. Και οι δύο τομείς ωστόσο, για παράδειγμα, μπορούν να καινοτομούν, και οι δύο τομείς μπορούν, για παράδειγμα, να προσφέρουν υπηρεσίες.

Άρα υπάρχουν κοινά σημεία και βεβαίως πολύ μεγάλες διαφορές. Μία από τις βασικές λειτουργίες των δημόσιων θεσμών –και πάλι «δημόσιο» με την πολύ ευρεία έννοια, μιλάμε για κράτος, για πόλη, για οτιδήποτε τέτοιου τύπου– είναι να δημιουργήσουν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο θα λειτουργήσει και ο ιδιωτικός τομέας. Αυτό ισχύει βεβαίως και σε τοπικό επίπεδο, ισχύει και σε διεθνές επίπεδο.

Ας πούμε, στην Ευρώπη αυτήν τη στιγμή υπάρχουν κάποιοι πυλώνες δράσης που έχουν συμφωνηθεί σε ευρωπαϊκό επίπεδο, που επηρεάζουν τόσο τα επιμέρους δημόσια όσο και τους ιδιωτικούς τομείς σε όλες τις χώρες. Για παράδειγμα, ο ψηφιακός μετασχηματισμός ή η πράσινη μετάβαση, για να πούμε δυο βασικούς πυλώνες της ευρωπαϊκής πολιτικής σήμερα.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, λοιπόν, θα κινηθεί και ο ιδιωτικός τομέας. Και να πούμε, βεβαίως, ότι ο ιδιωτικός τομέας, και αυτό είναι κάτι το οποίο δεν το λαμβάνουμε υπόψη αρκετά συχνά, βασίζεται σε όλα τα επίπεδα σχεδόν στον δημόσιο τομέα. Πολύ περισσότερο από ό,τι λέμε. Για παράδειγμα, όλες οι υποδομές, η εκπαίδευση, οι παροχές υπηρεσιών υγείας και λοιπά, χωρίς τα οποία ο ιδιωτικός τομέας δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει, παρέχονται από το δημόσιο. Άρα, προκειμένου ο ιδιωτικός τομέας να παράξει πράγματα, έχει ήδη υπάρξει μια δημόσια επένδυση. Καλή, κακή, καλά σχεδιασμένη, κακά σχεδιασμένη, αυτό εξαρτάται από τις περιπτώσεις. Και αυτό είναι κάτι το οποίο νομίζω έχει σημασία.

Ήδη υπάρχει αυτήν τη στιγμή στην Ελλάδα, όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά στην Ελλάδα σίγουρα, μια τάση, κατά κάποιο τρόπο, ανάθεσης δημόσιων λειτουργιών στον ιδιωτικό τομέα. Ένα είδος outsourcing του δημοσίου στον ιδιωτικό τομέα. Αυτό έχει κάποιες λογικές στη βάση του. Η μία είναι ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι πιο αποτελεσματικός και πιο γρήγορος, η άλλη είναι, για παράδειγμα, ότι ο ιδιωτικός τομέας είναι πιο καινοτόμος ή πιο ευέλικτος και ούτω καθεξής. Αυτό, πέραν του ότι, όπως είπα πριν, ο ιδιωτικός τομέας δεν μπορεί να καινοτομήσει χωρίς τη βασική υποδομή του δημοσίου, έχει και ένα άλλο πρόβλημα. Είναι σαν να παραδεχόμαστε ότι ο δημόσιος τομέας δεν μπορεί να φτιάξει. Δηλαδή όταν λέμε ότι θα κάνουμε outsource λειτουργίες στον ιδιωτικό τομέα, επειδή

το δημόσιο δεν τα βγάζει πέρα, είναι σαν να έχουμε εγκαταλείψει τη μάχη να υπάρχει ένας ισχυρός, σύγχρονος, αποτελεσματικός, δίκαιος, διαφανής δημόσιος τομέας. Προσωπικά πιστεύω ότι αυτό είναι τραγικό λάθος. Αντίθετα πρέπει να δώσουμε όλοι μάχη για τη βελτίωση του δημόσιου τομέα, και βεβαίως ο ιδιωτικός τομέας παίζει τον ρόλο του από κει και πέρα. Αλλά είναι πολύ μεγάλο λάθος να πούμε ότι το δημόσιο είναι διεφθαρμένο, αναποτελεσματικό και ούτω καθεξής, άρα δεν θα δώσουμε στο δημόσιο. Όχι, πρέπει να φτιάξουμε τον δημόσιο τομέα.

Από την άλλη μεριά, βεβαίως, το δημόσιο πάντα εκφράζει κάποιες πολιτικές και ενσωματώνει κάποιες αξίες. Αυτές οι αξίες και οι πολιτικές μπορεί ή μπορεί να μην εκπροσωπούν το σύνολο της κοινωνίας, διότι είναι κατά βάση πλειοψηφικές πάντοτε – έτσι λειτουργεί η δημοκρατία, κυριαρχεί η πλειοψηφία. Και είναι δύσκολο να φανταστούμε πώς θα μπορούσε να είναι διαφορετικά. Όμως εδώ ένας βασικός ρόλος του ιδιωτικού τομέα είναι ακριβώς να δώσει βήμα και τρόπο έκφρασης και σε ιδέες, σε προοπτικές, σε αξίες που μπορεί να μην εκφράζονται επαρκώς μέσα από τον κυρίαρχο πλειοψηφικό δημόσιο τομέα. Σε πάρα πολλά επίπεδα και στην τέχνη επίσης, για να έρθουμε λίγο πιο κοντά στον πολιτισμό, που είναι ο τομέας που αφορά εμένα προσωπικά. Εδώ οι ρόλοι είναι αρκετά διαφορετικοί. Δηλαδή δεν αναμένουμε από τον δημόσιο τομέα να καθορίσει αισθητικές ή περιεχόμενο. Θα ήταν πολύ λυπητερό αν αυτό γινόταν και, όποτε έχει γίνει στην ιστορία, τα αποτελέσματα ήταν όχι καλά.

Περιμένουμε να δημιουργήσει ένα πλαίσιο όπου μπορούν να αναπτυχθούν δυναμικές. Και εδώ βεβαίως, όταν μιλάμε για ιδιωτικό τομέα, δεν πρέπει να σκεφτόμαστε μόνο τους μεγάλους φορείς ή τους πολύ συγκροτημένους ιδιωτικούς φορείς, αλλά νομίζω ακόμα περισσότερο το δημόσιο έχει τον ρόλο να λειτουργήσει ως φυτώριο για οργανισμούς, ακόμα και άτομα, σε πολύ αρχικό στάδιο της εξέλιξής τους. Αυτό είναι πολύ βασικό στοιχείο. Αλλά το τι αισθητική καινοτομία, το τι πειραματισμοί θα γίνουν, αυτά μπορούν να γίνουν μέσα σε δημόσιους φορείς, βεβαίως, με την έννοια της δημόσιας υποδομής, αλλά δεν είναι αντικείμενο δημόσιας πολιτικής. Είναι και αυτή μια διαφορά. Δηλαδή άλλο η δημόσια πολιτική και στρατηγική στον πολιτισμό και άλλο η πολιτιστική παραγωγή καθ' εαυτήν. Σε κάθε περίπτωση, νομίζω ότι, για να λειτουργήσει ένας πολιτιστικός τομέας σε οποιαδήποτε χώρα ή και σε μια ένωση χωρών όπως είναι η Ευρώπη, είναι απαραίτητο να υπάρχει αυτή η καλά καθορισμένη και κατανοητή σχέση μεταξύ της ιδιωτικής πρωτοβουλίας και των δυνατοτήτων, των υποδομών, των χρηματοδοτήσεων που παρέχει, γιατί δεν μπορεί παρά να παρέχει, το δημόσιο.